

ПОЛЈА

часопис за књижевност, културу и уметност
троброј 412/413/414

нови сад, 1999/2000.
година 44/45-а.
цена 50 дин.

ЗИВЛАК:
СВЕДОЧАНСТВО ПОЕЗИЈЕ, *разговор са Зивлаком*
Јован Зивлак, ИЗ АУРИНИХ СЕНКИ

ПЕТРИНОВИЋ:
Борђе Писарев, Ласло Блашковић,
Симон Грабовац, Фрања Петриновић

ЕСЕЈИ:
Сава Дамјанов, Владислава Гордић,
Лидија Мустеданагић, Бранислава Васић...

ПРОЗА:
Андреј Михаљчишин, Јован Попов...
Борђе Балаица, Јан Ленчо, Васиљ Стефаник

ПОЕЗИЈА:
Јиржи Жачек, Ана Ахматова, Зоран М. Мандић,
Жарко Золотић, Емсуре Хамзић, Исидора
Дамјановић...

НАБОКОВ:

В. Набоков, *ВОЛШЕБНИК; МИЛОСРЂЕ,
ДОБРИ ЧИТАОЦИ И ДОБРИ ПИСЦИ*
Лоран Рабате, *ПОЕЗИЈА ТРАДИЦИЈЕ: СТУДИЈА
О ИЗБОРУ СТИХИ* ВЛ. НАБОКОВА
Зоран Ђерић, *РУСКА ЕМИГРАНТСКА КРИТИКА
О ПОЕЗИЈИ СИРИНА-НАБОКОВА*

РУСКИ ПОСТМОДЕРНИЗАМ:
Кедров, Јаркевич, Пригов

СИСТОЛА

по трговима и скрајнутим улицама
водили смо разговоре. сутон нас је
пратио
и светле речи су лебделе испред наших
дубоких очију. ко је држао знање у узама
ко је намицао стеге да не полетимо.
као да смо били неко други
и као да су се наше душе прожимале
душама мудраца
као да смо стигли у жамор умова
који се мешаху и дотицаху из многих
градова. као да смо седели и кретали се
истовремено између једних који беху
мртви
и оних вечно живих. да их повежемо
нисмо могли.
ко је посејао забуну
да нисмо знали одакле долазимо и
куда хитамо
ко је желео да наше речи буду
прегласне за многе уши
и ко се бојао да не заборавимо на
једини живот.
али ми смо били духови међу живима
немушти међу мртвима.
испод наших стопала жаро се камен
тањиле се потпале
мутио се вид
и олује су пролазиле.
ко нас је бацио у подземље
ко је рекао да је други живот на хрбату
првог
ко је тврдио да постоје потомства
да теку реке и да се океани спајају
кад смо сами у глумом разговору
у беспочетном времену
у немуштом простору.

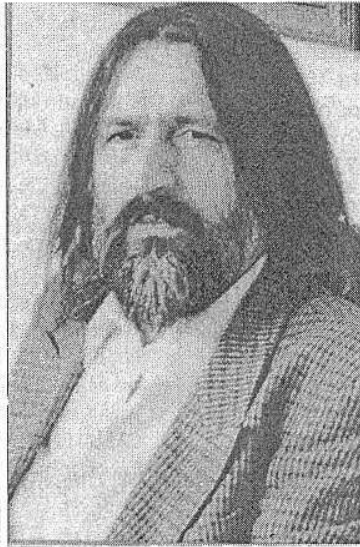
Јован Зивлак

СВЕДОЧАНСТВО ПОЕЗИЈЕ

Разговор са Јованом Зивлаком

Повод за разговор са Јованом Зивлаком песником, есејистом, књижевним и ликовним критичарем и једном од најзанимљивијих личности савремене српске културе није само његова књижевност иза које не стоје само вредне награде (*Млада Струга, Павле Марковић Адамов, Винаверова, Круна деспота Стефана Лазаревића, Душан Васиљеви* др.) и бројне књижевне критике из пера најеминентнијих српских аутора него и општа сагласност о њеном високом месту у хоризонту

савремене српске и европске поезије, већ и драгоцени интелектуални ангажман који је он изразио, и изражава, нарочито последње деценије, у одговорима на бројна питања о судбини књижевности, издаваштва, egzистенције и идентитета на крају овог века, и миленијума, као и о њеним осетљивим теандрирањима у склопу сагледавања снажно поремећених на релацијама: појединац – група, индивидуа, државна заједница – разједињени свет.

Говор о крају поезије је стари књижевни топос. О чему говоре већ Рембо и Маларме. Код Теодора Адорна овај је топос постао програмски. Шта Ви о овом топосу о крају поезије мислите?

- Неколико аспеката постоји у разматрању и актуализовању скоро класичног топоса о крају поезије. Један је метафизички и тиче се удела поезије у подупирању и изражавању смисла и истине. Он је најкритичнији и најмање даје песништву упориште за преживљавање. Платон је у том домену утемељио проблем, али најснажније га је изразио Хегел. Потом многи хегеловци и они мислиоци који су уметност сматрали регијом телеологије. Други је морални и у великој мери повесни. Тиче се могућности поезије у хоризонту историјског искуства човека, његовог, превасходно, трагичног искуства. Један од израза који то најдубље проблематизује изражава се на следећи начин: да ли је поезија могућа после Аушвица? Из тога следе многе друге етичке конвенције, као и догађаји. Трећи је заснован у самом бићу песништва и захвата његове онтолошке и етичке границе и изражава се у сумњи да је поезија

ЗИВЛАК, Јован, песник, есејист, ликовни и књижевни критичар, уредник часописа, директор и главни и одговорни уредник Издавачког предузећа *Светови* у Новом Саду (Наково, 1947). Био уредник студентског листа *Index*, потом главни уредник уметничког и књижевног програма на Трибини младих, главни и одговорни уредник часописа *Поља* (1976–1983). Од 1984. године директор и главни и одговорни уредник Издавачког предузећа *Братство–јединство* (основаног 1951. године), које 1991. мења име у *Светови*.

Објављене књиге: песничке – *Бродар* (1969); *Вечерња школа* (1974); *Честар* (1977); *Троножац* (1979); *Чекор* (1983); *Напев* (1989); *Зитски извештај* – избор из поезије (1989); *Чегртуша* (1991); *Обретење* (1993, 1994, 1995); есејистичке – *Једење књиге*, (1995) и (док је овај број био у припреми) *Аурине сенке* (1999).

Преведене су му песничке књиге: *Trepied* (на француски), Paris 1981; *Penge* (на мађарски), Forum, Novi Sad 1984; *Триножник* (на македонски), *Тисла*, Скопје 1985; *Зол гостин* (на македонски), *Тисла*, Скопје 1991; *Il cuore del mascazone* (на италијански језик), *Portofranco*, Taranto 1994; *Zly host'* (на словачки) у Братислави, издавачка кућа *Fragment*, 1997; *Penitenta* (на румунском), издавачка кућа *Nemira* из Букурешта, 1997. Ове године, на француском, у Позани, издавач *L'age d'homme*, објавио је избор из његове поезије. *Poemes choisis*, а песме су му превеђене и на енглески, немачки, кинески, јапански, турски, арапски, шведски, чешки, пољски и друге језике.

Засуљен у антологијата српске и европске поезије у земљи и иностранству, као и у Антологији источноевропске поезије у часопису *Sisrive*, 1998.

у својој форми исцрпила сопствене могућности. Још је Гилгамешов савременик завапио како нема о чему више да пише, јер су све теме исцрпљене. Књижевност исцрпљености је, такође, доминантна тема постмодерне. Поезија је истински у кризи. То се напросто може социолошки утврдити. Она скоро да нема публику. Потом, она је сама себе довела у кризу, она живи саму кризу, радикализујући питања о мноштву сопствених компетенција и изражавајући скепсу, не само о могућностима да сведочи о свету, потом да служи разуму, истини, смислу, као и да верује у један супстанцијални облик језичког изражавања итд. Могу да претпоставим да многе ствари могу да назрем, не бих рекао да разумем. Међутим, и поред извесне сагласности о димензијама тог раскола и поред асимоловања тог растројства имам дубоко осећање да то што пишем припада нечему прошлом, дакле једном завршеном времену у којем је поезија имала своје повлашћено место и да се настојим накнадно уврстити у један већ формиран, затворен и завршен процес. То би се могло представити као утопијско, фиктивно и немогуће враћање у прошлост, путовање временском машином у оно већ догођено.

Да ли крај овог века, и миленијума, најављује дубоке промене у културолошкој оријентацији у књижевности, и да ли је то, ако је на виду "дубока промена", окретање ка (пост)модерној естетици језика и напуштање класичне књижевне прошлости, укључујући и представнике модерне књижевности, у којој се налази чак и Борхес?

- Искуство културе, искуство друштвености и књижевности коначно, стално отварају хијерархиски, логоцентрични, архивски начин виђења опстанка. Тако се стално утврђују границе, поседи, области, жанрови, вредности, правци, зоне, водови, армије, интереси. Отуда је и књижевност у друштвености и у историји стално на граници, то долази и споља и изнутра, будући да се поезија не може томе одупрети. Она је колонијализована од тог надређеног означавања, од тог насиља смисла и културе, као што јој прети да ће бити потпуно распосеодована и огњачкана. Отуда је она и на крају века, на крају својих могућности, као што је и човек у истој ситуацији. Постмодерна, управо, проблематизује то насиље над књижевношћу, уметношћу, поезијом и човеком. Колико ће њени одговори бити продуктивни, то је неизвесно, све до краја једног другог века или нове историјске катастрофе.

Шта за Вас значи живот писца, песника? Ваш живот је, наиме, подељен између списатељског и позива којим се зарађује хлеб. Како видите тај однос и ту Вашу подељеност?

- Оно што не припада овом времену може се само красти, узимати изван сврхом обасјаног живота. У полутами, у међупросторима остављеним и незапоседнутим оним из чега се ствара хлеб. Подељеност је овде скоро психијатриски знак који производи опсесија без начела и без упоришта.

Будући да сте и критичар на који начин сагледавате однос између песничтва и критике? Да ли и Ви, наиме, сматрате да је књижевна критика која је у доба Постмодерне постала прокламовано равноправна са стваралачким актом управо девалвирала поезију и прозу као тзв. примарно стваралачке делатности унутар књижевног поља?

- Текст и текстуалност су хоризонти нове перцепције културе. Писање и писивост њени модуси. Отуда настојање да се укину поделе, да се текст апсолутизује као моменат који садржи све могућности писања. Он асимилује родове, врсте, жанрове - једну прастару разлику, њена ограничења, конвенције и кодове. Он отвара писање као номадско запоседање и усвајање различитих простора, култура, стилова језика... једном речју он напада метафизику, логику, смисао, идеологије, историју, моћ... И критика је у то укључена, али она не може да функционише без разума, без разумевања. Колико год да се преображава у хермофродитски текст, њен мушки вишак је издаје - она напросто не може да се преобуче у текстил поезије, мада очијука са метафорама, исклизнућима, преварама и лажима поезије. Јаз је непремостив, мада се у појединим моментима пребацују лаки мостови на другу страну. Критици остаје да ипак осматра са дистанце, да означава, маркира, рашчлањава, типологизује, извештава, али и да повремено пљачка и да ужива у плену.

Да ли сте задовољни местом које Вам је домаћа књижевна критика доделила у погледу доприноса савременој српској поезији?

- У извесном смислу могуће је засновати привид самодовољности. Ја сам други, своја сопствена разлика, посредован културом и њеним пропозицијама, њеним вредностима, антиципацијама, друштвеношћу, и требало би самосвесно да владам другошћу, да је контролишем. Да знам шта сам и шта могу да будем. Али то је немогуће. Други ме увек изненађује, заскаче... Оно што би требало да се одражава на непокретној и мирној површини огледала као дупликат, као савршен, али мртви одраз једне ствари, увек се искривљује, преображава, динамизује... Други је непрозиран, незајажљив, недокучив, свиреп, ироничан... Ако сам у процесу и простору културе и ја сам другост за другог. Тако се отвара бесконачан ланац подругојачивања, производње разлике, сабласног, идолатрије. У тој игри идола ја не видим свој одраз, видим другог - кога не разазнајем.

У овом тренутку пада ми на ум Ничеов исказ: "Наше ту-бивствовање подношљиво је још само као естетски феномен". Након овог "невидљивог рата", кога сте доживели из перспективе оног ко у рату није учествовао али је последице рата трпео, како сагледавате Ваше пребивање на земљи и у овој држави, у овом, историјском, тренутку кога смо сведоци? Да ли је и Ваша егзистенција подношљива само зато што сте песник, стваралац, интелектуалац, сведок?

- Ако бисмо узели поезију као крајњу веру, као једну врсту компензације, као фармакон - као лек, онда би подношљивост доспевала из таквог осећања света. Како држим да је поезија само један од битних момената осведочења у разлозима опстанка као и магловитог смисла, али и не коначног и несводивог, за који бих се, рецимо кладио у живот, онда то не може бити основ ономе што ме држи за тло, за земљу. Неподношљивост је, такође, модус живота, али не она која искључује и поништава живот. Оно што животу даје снагу привржености да за живот можемо разменити живот, јесте његово биће изражено у многобројним даховима и везама које спаја оно пре и оно сада. Оно што нас насељава и изговара и за шта смо задужени, а да у сваком тренутку дуг можемо описати. Језик, култура, памћење, блискост, резигнација, нада. Један тон који се не може евоцирати, али се може поседовати. То није у сфери ирационалног, кобно аутистичног и националног, мада јесте једна врста мема који припада духу заједнице, оног што као преображавајуће једно ствара и јединственост, и разлику, и непоновљивост. С тим што је једна врста непојамног разлога, етоса, карактера, уговора... живот је и као неподношљивост највише добро, он се као највише добро тек у неподношљивости као мера не одбацује, не издаје. Када се живот прихвата само у подношљивости, онда је такав живот тек ствар која има цену, који се може трампити, издати, позајмити или развејати. Ништа не чиним више од многих који остају у сфери етике која држи до живота као највишег добра. С друге стране, рат је ништење, рад ништавила, а не живота, рад провизорне надмоћи која сабира и калкулише, која је језик владања, моћи и

зла и искључивања. Одрећи живот у оскудици коју производи једна врста самопрецењујуће постисторијске и лажно либералне тотализације која пориче живот, чак и као неподношљивост, било би одрицање свих темељних разлога опстанка, културе, језика, разлике, памћења... свега оног што може бити тло људске етике и живота као највишег добра.

Како бисте дефинисали Ваш лични, песнички "жанр разлике" наиме, жанр који је уписан у Вашу поезију, у њезин дискурс, али је ипак, у полемичком односу са уобичајеним схватањима поезије и њезиним поступцима. Другим речима, шта је то што Вас, према Вашем мишљењу, разликује од савременика - песника?

- Самоинтерпретација је форма аутопоетичке еманципације модерног писања. Али, та врста самосвести није искључиво привилегија модерног доба, нити иронија као њен корективни моменат. Класични песници су познавали техне, као вештину и као поетику, музе су често били прерушени топом самосвести. Песници су углавном двосмислена врста културних ликова. Један Катул је неспорно био просвећен и самосвесни аутор, као што су то били Сервантес и Шекспир и Лаза Костић: Један песнички текст прошлости има важење и у садашњости, без обзира на предметни свет или на упаде идеосфере и предрасуда свога времена. Међутим постоји један вишак, нешто што онемогућава да се један текст прошлости успостави као непокретни културни археолошки предмет. Тај вишак динамизује текст и чини га стално отвореним. Оставља она неодољива и неодлучива питања отвореним, актуелним и битним и за нас као читаоце, и као питаоце. Тим вишком не владају ни најпросвећенији аутори, нити најаутентичнији модерни текстови који калкулишу са вредностима и моментима аутопоетичког или ауторефлексивног. Немогуће је да себе саме држимо за перчин изнад воде. То је слика Минхаузена који нас забавља својим невероватним доживљајима. Утолико је оно што могу рећи о оном што пишем једнако још једном тексту који симулира објаснање разумевања као самопрождирање свог тела или телоса. С друге стране, не бих веровао ни да је поезија производ једне више сфере надређене аутору који је тек медиј. Писање се отвара у својој сложеној зависности и уплетености у језик, у његове знакове и процедуре, у несвесно културе и њене трагове и разлике, међутекстуалне чворове и преплете. Аутор нестаје испод површине океана на коме се мрешкају и набирају трагови једног деловања без онога који је то деловање произвео, али и са дејствима густине воде, деловање струја, притиска, ваздушних струјања. То што могу да опишем као своју разлику јесу својства преузета од језика, јединствени разменски одбир речи за којима посежем, и које на сцену доспевају и против моје воље, слика, тропа, представа, прелома, ритмова, укрштаја, интенција... Текст не остаје тек као запис, али ни као аутономни и самопроизводећи монструм. Он се уписује у мреже културе, у систем, структуре, вредности. Ја као аутор сам тек део завере, поседник фрагмента тапије помоћу које не могу да освојим право на наследство. Тај текст сведочи о свом језику, о дубокој зависности од његових потенција, од искривљења, мисификација, од

потмулих одјека и разговора са смислом, са знањем, са гласовима и звуковима бића и ничега, од фрагмената и гнома, басми и мишљења, од парафраза и преиначења, од муклости и страве, читања и огледања у зденцима прича и предања, и графија прототекстовима књижевности једног језика у настојању и самопорицању....

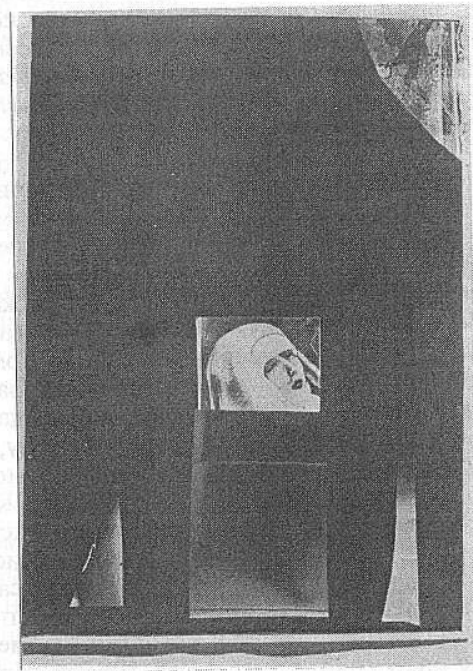
Приликом рада на песми, шта је за Вас пресудније: језик или искуство?

- Језик је искуство. Изван језика свет не постоји. Можда се овај исказ може разумети као осиромашење модалитета постојања, међутим језик је светло бића, његово људско исходиште. Оно неименљиво, оно неизрециво је изван језика, изван представе, изван разумевања. Оно што опажамо или симболички представљамо, оно што се одвија као догађај, као деловање већ је знак, то помоћу језика доспева у искуство, у разумевање, у постојање и постајање. Тако језик, текст, постаје једна врста апсолута, окротног бога који дарује и одузима, одбацује и асимилује... представљајући истовремено интериоризовану и екстериоризовану слику самог човека, његову прозирност и дубину, јасност и загонетност. Оно немогуће и неизрециво као могућност је управо у језику, на његовим бривовима, у његовом срцу. Језик је све и ништа, исто што и смрт, оно са чијих граница се афирмише биће и обмањује, ослобађа и ожива - његове могућности су и наше могућности, његова етика је и наша етика, његово искуство је и наше искуство, његова смрт је и наша смрт.

Разговарао

Зоран М. Мандић

одмах по престанку бомбардовања Југославије

гордана јанков